

В. В. Горбалінськийкандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ АКТУАЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ СПОСОБІВ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

У статті розглянуто стан наукових досліджень способів судового захисту в адміністративному судочинстві при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень. У статті звертається увага на те, що неоднозначність судової практики під час застосування норм матеріального та процесуального права при розгляді публічно-правових спорів, об'єктом оскарження яких є рішення суб'єктів владних повноважень, проблеми обрання ефективних способів судового захисту та виходу суду за межі позовних вимог, проблеми судової дискреції обумовлюють потребу у здійсненні наукового дослідження, яке матиме не тільки теоретичне, але й прикладне значення. Автор обґрунтовує, що у юридичній науці багато наукових досліджень присвячені питанням реалізації особою права на судовий захист, і способи судового захисту висвітлюються під кутом їх ефективності. Робиться висновок, що висвітлюючи стан наукових досліджень проблем способів судового захисту при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень наукові здобутки у цій сфері слід поділити на такі групи: ті, в яких висвітлюються сутність та зміст права на судовий захист; наступні, це ті в яких аналізуються особливості способів судового захисту прав та інтересів осіб (переважно в порядку цивільного чи господарського судочинства); а також ті, в яких досліджується правова природа рішень суб'єктів владних повноважень. У статті доводиться, що підходи більшості дослідників зводяться до загальних проблем інструментів захисту прав, свобод та інтересів осіб переважно у галузі адміністративного, цивільного та господарського права, без приділення критичної уваги питанням способів захисту прав, свобод та інтересів осіб, системна та комплексна концепція цього інституту відсутня.

Ключові слова: судовий захист, способи судового захисту, суб'єкт владних повноважень, рішення суб'єкта владних повноважень, наукові дослідження.

Актуальність теми дослідження. Як зазначається в Указі Президента України № 231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [1]. Тому дедалі потребують уваги питання ефективності захисту прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин і суди у цьому питанні відіграють велике значення, адже саме судовий захист стає останнім інстру-

ментом захистити свої порушені права, свободи та інтереси від неправомірних рішень органів державної влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів, наділених публічно-владними повноваженнями. Наукове вивчення способів захисту прав осіб у сфері публічно-правових відносин пов'язане також з вадами правотворчої техніки у питаннях прийняття рішень суб'єктами владних повноважень.

З іншого боку, дієвість обраного особою способу захисту права, свободи чи інтересу, які були порушені рішенням суб'єкта владних повноважень, обумовлює необхідність визначення теоретичних основ системи способів захисту прав осіб у публічно-правових відносинах на підставі аналізу норм як матеріального, так і процесуального права, а також судової практики.

У зв'язку з цим науковий інтерес в питаннях сутності та змісту способів захисту прав, свобод та інтересів осіб при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень є актуальним та потребує комплексного наукового осмислення та розроблення практичних рекомендацій.

Стан наукових досліджень. Традиційно, в науці адміністративного права, найбільш дослідженими є питання становлення та розвитку адміністративної юстиції, статусу учасників адміністративного судочинства, особливостей судового захисту прав осіб та окремих видів проваджень з розгляду адміністративних справ. Саме ці питання висвітлювалися на сторінках наукових праць таких вчених, як В.Б. Аверянова, Ю.П. Битяка, В.М. Бевзенка, О.В. Кузьменко, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, Р.С. Мельника, О.І. Миколенка, О.М. Нечитайла, О.М. Пасенюка, В.Г. Педька, О.П. Рябченко, А.О. Селіванова, В.С. Стефанюка, М.І. Смоковича, С.Г. Стеценка, М.М. Тищенко та інших.

Поряд з цим, доктринальних джерел, що стосуються способів захисту прав, свобод та інтересів осіб в адміністративному судочинстві як в цілому, так і тих, що обираються у разі оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, на жаль, не багато.

Мета статті. Метою статті є висвітлення стану наукової розробленості проблем способів судового захисту при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень в порядку адміністративного судочинства та визначення необхідності подальших розробок у цьому напрямку.

Викладення основного матеріалу. Можна зазначити, що як предмет наукових досліджень проблеми способів судового захисту, правової природи рішень суб'єктів владних повноважень привертала увагу науковців у галузі адміністративного права та процесу, цивільного, господарського процесів. Однак, багато наукових досліджень присвячені питанням реалізації особою права на судовий захист, змістом якого є обрання ефективного способу захисту цього права. Тому, висвітлюючи стан наукових досліджень проблем способів судового захисту при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень наукові здобутки у цій сфері ми можемо поділити на такі групи: ті, в яких висвітлюються сутність та зміст права на судовий захист; наступні, це ті в яких аналізуються особливості способів судового захисту прав та інтересів осіб (переважно в порядку цивільного чи господарського судочинства); а також ті, в яких досліджується правова природа рішень суб'єктів владних повноважень.

Відправним базисом, який слугував підґрунтям авторських гіпотез даного дослідження стали роботи науковців (О.В. Ільницького, О.В. Констатія, О.М. Каплі, Ю.І. Цвіркуна та ін.), які порушують теоретичні питання, пов'язані із способами судового захисту, але й суддів адміністративних судів, в яких висвітлюється актуальні проблеми суддівської практики щодо обрання під час розгляду публічно-правових спорів способів судового захисту (В.М. Бевзенка, Я.О. Берназюка, М.І. Смоковича та ін.).

Насамперед відмітимо наукові публікації Я.О. Берназюка, на сторінках яких він підіймає актуальні питання ефективності способів судового захисту в адміністративному судочинстві. Так, своїй статті «Межі розгляду адміністративними судами вимог позову, апеляційної чи касаційної скарги в аспекті забезпечення ефективності правосуддя» Я.О. Берназюк зазначає, що забезпечення ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи в адміністративному судочинстві безпосередньо пов'язане з питанням щодо можливості суду самостійно, з виходом за межі позовних вимог або вимог апеляційної чи касаційної скарги, застосовувати найбільш ефективний за даних обставин спосіб захисту прав позивача (скаржника) [2, с. 279]. В наступній своїй праці Я.Ю. Берназюк виокремлює критерії ефективності способів судового захисту, підіймає питання ефективності судового захисту, який є складовою принципу верховенства права, та головною вимогою якості судового захисту прав та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Далі Я.Ю. Берназюк робить цікаві висновки, що ефективність способів судового захисту в адміністративному судочинстві пов'язана з межами втручання адміністративного суду у дискрецію суб'єктів владних повноважень [3].

Заслужують на увагу висновки Я.О. Берназюка, викладені ним у науковій статті «Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових відносинах», стосовно того, що складовими елементами ефективності судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві є ефективність розгляду та вирішення справи, ефективність способу захисту, ефективність судового рішення та ефективність його виконання, які можна охопити єдиним терміном «ефективне правосуддя», що виступає еталоном для оцінки судової гілки влади та є запорукою довіри до неї з боку громадян, а також

інших суб'єктів. Важливою складовою ефективности судового захисту в адміністративному судочинстві виступає спосіб судового захисту, при цьому адміністративні суди займають активну позицію, оцінюючи ефективність обраного способу судового захисту, керуючись принципом верховенства права [4, с. 136].

Також становить науковий інтерес стаття О.В. Ільницького «Обрання способу судового захисту у справах з використанням дискреційних повноважень суб'єктами публічної адміністрації» в якій автор розкриває дискреційні повноваження суду при обранні способів судового захисту. У висновках цей науковець звертає увагу на активній позиції адміністративних судів при розгляді публічно-правових спорів, яка полягає у застосуванні наданих процесуальних можливостей щодо обрання способів захисту, які здатні забезпечити реальний вплив на правовий статус учасників спору для виконання завдань судочинства [5, с. 112].

Вказані наукові праці є дуже цікавими, актуальними, адже висвітлюють проблеми правозастосування та ефективності правосуддя, мають важливі практичні висновки. Поряд з цим, питання поняття, сутності та правової природи способів судового захисту в даних працях не розкривається.

Слід зупинитися на науковій статті «Способи захисту прав приватних осіб в адміністративному судочинстві» О.В. Констанція у якій він робить порівняльно-правовий аналіз способів судового захисту, передбачених КАС України із відповідними положеннями законодавства про адміністративне судочинство Азербайджану, Грузії, Естонії, Латвії, Польщі, Франції, Федеративної Республіки Німеччина. Проведений цим науковцем аналіз законодавства інших країн дозволив прийти висновку про те, що реалізований у національному КАС підхід до визначення допустимих способів судового захисту суб'єктивних публічних прав загалом відповідає усталеній на європейському континенті практиці врегулювання питань адміністративного судового захисту. Тому передбачені в ч. 1 ст. 5, ч. 4 ст. 266, ч. 7 ст. 2661 КАС України процесуальні способи судового захисту суб'єктивних прав відповідають вимогам функціонування правової держави й утвердження верховенства права в Україні [6].

В цілому слід констатувати недостатність та обмеженість наукових праць, відсутність комплексного наукового дослідження способів судового захисту в адміністративному судочинстві.

Оскільки окремі аспекти способів судового захисту, правової природи рішень суб'єктів владних повноважень та повноважень адміністративних судів при розгляді публічно-правових спорів розглядалися у навчальній літературі, то нами були враховані положення, викладені у підручниках, навчальних посібниках та монографіях, в яких окремі розділи власне і були присвячені нашій проблематиці дослідження і які готувалися провідними фахівцями галузі адміністративного права та процесу, а саме: В.Б. Авер'яновим, Ю.П. Битяком, В.К. Колпаковим, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць, Т.П. Мінкою, Р.В. Миرونюком, Р.С. Мельником, С.Г. Стеценком, О.П. Рябченко та іншими.

Не заперечуючи наукову цінність досліджень, які присвячені способам судового захисту прав, свобод та інтересів осіб при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень, слід відзначити їх фрагментарність, відсутність цілісної наукової концепції та системності у розумінні відповідних базових понять, що в свою чергу впливає в подальшому на стан здійснення судочинства в аспекті судового тлумачення. Підходи більшості дослідників зводяться до загальних проблем інструментів захисту прав, свобод та інтересів осіб переважно у галузі адміністративного, цивільного та господарського права, без приділення критичної уваги питанням способів захисту прав, свобод та інтересів осіб, системна та комплексна концепція цього інституту відсутня.

Практично у дослідженнях висвітлюються окремі питання критеріїв-умов обрання належного та ефективного способу захисту прав, майже не вивченими в науці адміністративного права залишилися способи захисту при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень. Водночас не приділено належної уваги проблемам якості, законності рішень суб'єктів владних повноважень, вивченню їх як об'єктів оскарження при розгляді публічно-правових спорів у єдності способів захисту прав, свобод та інтересів осіб. Потребують наукового осмислення і піддання критичному аналізу питання судової дескреції, меж втручання суду в питаннях ефективності способів судового захисту прав, свобод та інтересів осіб при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень.

Висновки. Таким чином, сьогодні вітчизняна наука адміністративного права потребує здійснення комплексних наукових досліджень, які мають бути присвячені сутності та змісту способів судового захисту в адміністративному судочинстві. Наукова нерозробленість проблем способів

захисту прав, свобод та інтересів осіб при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень у теорії права позначається на стані здійснення судочинства, правотворчій діяльності суб'єктів владних повноважень, обумовлює прийняття недосконалих і не якісних рішень, які потребують оцінки їх законності у судовому порядку. Тому, актуальними для подальших наукових досліджень є питання обґрунтування наукової концепції поняття, системи та способів судового захисту в адміністративному судочинстві, на підставі чого розроблення теоретичних уявлень про властивості тих способів захисту, які пов'язані із оскарженням рішень суб'єктів владних повноважень.

Список використаної літератури:

1. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Указ Президента України № 231 від 11.06.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#n14>
2. Берназюк Я. О. Межі розгляду судами вимог позову, апеляційної чи касаційної скарги в аспекті забезпечення ефективності правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Вип. 70, 2022. С. 272–282.
3. Берназюк Я. О. Ефективний захист прав осіб в адміністративному судочинстві як основа довіри до правосуддя: критерії, межі та особливості досягнення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist.pdf
4. Берназюк Я. О. Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових відносинах. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 136–141.
5. Ільницький О. Обрання способу судового захисту у справах з використанням дискреційних повноважень суб'єктами публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 108–113.
6. Константи́й О.В. Способи захисту прав приватних осіб в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 179–182.

Horbalinskiy V. V. Problems of the relevance of a scientific understanding of the methods of judicial protection in the administrative judiciary when appeal of the decisions of authority subjects

The article examines the state of scientific research on methods of judicial protection in administrative proceedings when challenging the decisions of subjects of authority. The article draws attention to the fact that the ambiguity of judicial practice during the application of the norms of substantive and procedural law in the consideration of public legal disputes, the object of appeal of which is the decision of subjects of power, the problems of choosing effective methods of judicial protection and going beyond the bounds of the court claims, problems of judicial discretion determine the need to carry out scientific research, which will have not only theoretical, but also applied value. The author substantiates that in legal science, many scientific studies are devoted to the issues of a person's realization of the right to judicial protection, and the methods of judicial protection are highlighted from the angle of their effectiveness. It is concluded that highlighting the state of scientific research on the problems of judicial protection when challenging the decisions of subjects of authority, scientific achievements in this area should be divided into the following groups: those that highlight the essence and content of the right to judicial protection; the following are those in which the peculiarities of the methods of judicial protection of the rights and interests of individuals are analyzed (mainly in civil or commercial proceedings); as well as those in which the legal nature of the decisions of subjects of power is investigated. The article proves that the approaches of the majority of researchers are reduced to the general problems of tools for protecting the rights, freedoms and interests of individuals mainly in the field of administrative, civil and economic law, without paying critical attention to the issues of ways to protect the rights, freedoms and interests of individuals, the systematic and comprehensive concept of this institute absent

Key words: *judicial protection, methods of judicial protection, subject of power, decisions of the subject of power, scientific research.*